

Regeringens proposition

1977/78: 119

om statligt övertagande av Göta kanalbolag, m. m.

beslutad den 16 mars 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

BO TURESSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att staten köper Göta kanalbolag för 5,7 milj. kr. Bolaget placeras t. v. som ett fristående bolag under kommunikationsdepartementet.

Utdrag av regeringsprotokoll

Utdrag
KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-03-16

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark. Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Wirtén

Föredragande: statsrådet Turesson

Proposition om statligt övertagande av Göta kanalbolag, m. m.

1 Inledning

Frågan om Göta kanals framtid behandlades senast i prop. 1976/77:66 om upprustning av Göta kanal, m. m. I propositionen föreslogs bl. a. att Göta kanal skulle rustas upp för en beräknad kostnad av 45 milj. kr. Samtidigt aviserades att en särskild utredare skulle tillkallas för att – i samråd med bl. a. berörda landsting – överväga frågan om huvudmannaskap för driften av Göta kanal och i anslutning härtill förhandla med berörda intressenter. Riksdagen godtog förslagen i propositionen (TU 1976/77:22, rskr 1976/77:275).

I maj 1977 tillkallades en särskild utredare, landshövdingen Gunnar von Sydow, med uppdrag att – i samråd med bl. a. berörda landsting – överväga frågan om huvudmannaskap för driften av Göta kanal och att i anslutning härtill förhandla med berörda intressenter. I november 1977 redovisade han i en särskild promemoria resultatet av uppdraget såvitt avser frågan om statligt övertagande av Göta kanalbolag. Till promemorian fogades ett avtal mellan svenska staten och Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag om att staten skall förvärva aktierna i kanalbolaget för en köpeskilling av 5,7 milj. kr. Detta avtal är träffat under förbehåll av regeringens godkännande. I februari 1978 redovisade utredaren den kvarvarande delen av uppdraget, nämligen frågan om den framtida driften av Göta kanal.

2 Frågans tidigare behandling

Göta kanals framtid har utretts åtskilliga gånger och vid flera tillfällen behandlats i riksdagen. I samband härmed har också väckts frågan om att staten skulle ta över kanalverksamheten.

År 1972 tillkallades en utredningsman, f. d. landshövdingen Jarl Hjalmar-

son, för att utreda vissa frågor beträffande Göta kanal. I februari 1973 avlämnade han betänkandet (Ds K 1973:1) Upprustning av Göta kanal. I detta föreslogs bl. a. att östra och västra linjen skulle rustas upp. Medel för en upprustning av Göta kanal skulle ställas till en särskild allmännyttig stiftelsens förfogande. Göta kanalbolag borde även fortsättningsvis svara för driften av kanalen. Del av avkastningen på stiftelsens kapital skulle få utnyttjas för att begränsa underskotten i kanalbolagets rörelse. Landstingen i Östergötlands, Jönköpings, Skaraborgs och Örebro län hade utfäst sig att lämna vissa bidrag. Aktierna i kanalbolaget skulle förvärvas med allmänna medel. Någon överenskommelse om köpesummans storlek hade inte gått att träffa. Den bedömdes dock ligga omkring 3,8 milj. kr.

I september 1975 förklarade sig Göta kanalbolag vilja frånträda ansvaret för kanalens fortsatta drift och till staten lämna över kanalaneläggningen med tillhörande tjänstebostäder samt viss del av övriga tillgångar.

I prop. 1976/77:66 om upprustning av Göta kanal, m. m. konstaterades att en utbyggnad av Göta kanal visat sig kräva så stora resursinsatser, att dessa, vid jämförelse med andra investeringar, inte stod i rimlig proportion till den samhällsekonomiska nytta som utbyggnaden skulle ge. I stället förordades en upprustning för att slå vakt om de värden som kanalen har som byggnadsminnesmärke och turistled. Regeringen förklarade sig beredd att svara för en snabb och genomgripande upprustning av hela kanalen, under förutsättning att en godtagbar överenskommelse kunde träffas med de nuvarande huvudmännen om den fortsatta driften av kanalen.

I propositionen påpekades att staten i samband med att Göta kanal byggdes i början av 1800-talet donerade stora skogsområden till företaget för att man med hjälp av skogsinkomster skulle kunna driva och underhålla kanalen. År 1961 överläts börsnoterade aktier som förvärvats av Göta kanalbolag med vinstmedel till ett för ändamålet bildat investmentbolag – Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag – som i dag äger praktiskt taget alla aktier i kanalbolaget. Utöver att vinstmedel placerats i aktier har vinstmedel genom årens lopp använts för inköp av ytterligare markområden. När Göta kanalbolag förklarat sig berett att överlämna kanalaneläggningen m. m. till staten utan ersättning konstaterades att bolaget i sitt erbjudande inte inkluderade de skogar som köpts med vinstmedel och vars avkastning är avgörande för ekonomin i företaget.

Med anledning av prop. 1976/77:66 och därav föranledda motioner framhöll trafikutskottet i sitt betänkande (TU 1976/77:22) bl. a. att utskottet för sin del fann den i propositionen föreslagna ordningen för överväganden rörande frågan om huvudmannskapet för driften av Göta kanal lämplig. Ett helt statligt övertagande av kanalen eller i vart fall det ekonomiska ansvaret för densamma borde därvid vara en riktning. De aviserade förhandlingarna med berörda intressenter borde syfta till ett övertagande av kanalbolaget i dess helhet inkl. de förut nämnda skogsområdena, som ju dock förvärvats med överskottsmedel från kanalrörelsen.

Vid prövningen av härmed sammanhängande frågor syntes enligt

utskottet särskilt böra beaktas konsekvenserna - för kanalrörelsens ekonomi och bolagets förmåga till fullgörande av underhållsplikten - av det överförande av vinstmedel m. m. till det särskilda investmentbolaget som skedde år 1961. Härvid avsågs främst det ackumulerade och kostnadskrävande underhållsbehov som - såvitt utskottet kunde bedöma - blivit en följd härav. Utskottet förutsatte därför att spörsmålen härom ingående och omsorgsfullt prövades i syfte att uppnå en för det allmänna ur såväl ekonomiska synpunkter som eljest godtagbar uppgörelse i frågan.

Iskrivelse 1976/77:275 gav riksdagen som sin mening regeringen till känna vad trafikutskottet med anledning av prop. 1976/77:66 och här redovisade motionsyrkanden anfört beträffande de i propositionen förordade riktlinjerna för upprustning av Göta kanal m. m.

3 Promemoria rörande statligt övertagande av Göta kanalbolag

Göta Kanalbolag

Göta kanal drivs och förvaltas enligt kungligt privilegiebrev den 11 april 1810 av Göta kanalbolag. Bolaget bildades innan det fanns svensk aktiebolagsrättslig lagstiftning och betecknas som ett blandat offentligt- och privaträttsligt rättssubjekt. I privilegiebrevet - vilket med nuvarande terminologi skulle benämnas koncession - medgavs bl. a. kanalbolaget att bygga kanalen och driva kanalrörelse. I brevet föreskrevs att bolaget skulle ta ut avgift av trafikanterna enligt en särskild taxa som skulle fastställas av Kungl. Maj:t. Taxan fastställs numera av sjöfartsverket.

De tillgångar som tillfördes bolaget enligt privilegiet var förutom den mark som krävdes för kanalaneläggningen också den mark som behövdes för boställen för kanalbolagets personal och för hamnar och lastkajplatser. Härutöver fick bolaget av staten vissa skogsparker och kalkbrott, vilka bolaget fick "utnyttja och allena vårda" för kanalens "framgena underhåll". Enligt bolagsordningen får inte denna egendom av bolaget avhändas utan vederbörligt tillstånd.

Bolaget förvaltas av en direktion med säte i Motala. Direktionen består av en ordförande som utses av regeringen för fyra år, ett av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret på obestämd tid utsett ombud samt fyra ledamöter, som årligen väljs vid ordinarie bolagsstämma, som skall hållas senast i början av september månad. I kanalbolaget är ett 30-tal personer heltidsanställda. Av dessa är tio sysselsatta i den direkta kanalverksamheten och tolv svarar för bolagets skogsbruk. Under seglotionssäsongen tillkommer ett 40-tal anställda i kanaldriften.

Bolagets aktiekapital är 4 390 800 kr., fördelat på 29 272 aktier.

Kanalbolagets tillgångar är dels själva kanalaneläggningen med slussar, hamnar m. m. dels byggnader, huvudsakligen slussvaktarbostäder. I det bokförda värdet ingår vidare den mark, som omger kanalen Kanaljorden I:I,

samt de övriga i samband med kanalens färdigställande donerade fastigheterna och av kanalbolaget under åren av vinstmedel inköpta fastigheter. Förutom viss tomtmark utgörs dessa senare av skogs- och jordbruksfastigheter.

Kanalbolagets utveckling

Med undantag för de allra första åren och ett par enstaka krisår gav kanaldriften överskott ända fram till andra världskriget. Därefter har kanaldriften på grund av bl. a. konkurrensen med modernare kommunikationsmedel, som lett till att godstrafiken numera praktiskt taget helt försvunnit, gått med förlust. Skogarna har emellertid gett god avkastning. De underskott som uppkommit har täckts bl. a. genom försäljning av – såväl donerade som inköpta – fastigheter.

De tidigare uppkomna överskotten har medgett viss utdelning till aktieägarna. För ackumulerade vinstmedel har inköpts fastigheter och värdepapper.

Enligt en inom Göta kanalbolag gjord sammanställning var utdelningen till aktieägarna under byggnadstiden, sammanlagt 22 år, i genomsnitt 1,9 % per år mot i privilegiebrevet utlovade 5 %. Den genomsnittliga utdelningen per år sedan driften kommit igång och fram till år 1961 var 1,6 % av det genomsnittliga aktiekapitalet.

Genom engångsutdelning år 1961 tillfördes intressentbolaget som nämnts 4 096 582 kr. i form av aktier från dotterbolaget/kanalbolaget. Av beloppet användes 3 683 200 kr. till avskrivning på aktierna i dotterbolaget, vilka därigenom kunde redovisas till 0 kr. i balansräkningen per den 31 december 1961.

Kanalbolagets inköp och försäljningar av fastigheter fördelar sig på följande sätt.

Period	Inköpt		Försåld	
	areal/ha	Belopp kr.	areal/ha	Belopp kr.
–1900	962,27	110 817		
1901–1929	289,69	56 500	54,80	387 925
1930–1976	143,74	110 500	41,29	1 559 502
	1 395,70	277 817	96,09	1 947 427

Kanalbolagets förvärv av värdepapper började under slutet av 1800-talet. Mindre delar av överskotten placerades då i obligationer. Från år 1945 har obligationerna successivt sålts och placerats om i aktier fram till år 1961, då aktier till ett värde av drygt 4 milj. kr. överläts på Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag.

Skogsinkomsterna har efter byggnadstidens hårda avverkningar varit blygsamma ända fram till omkring år 1880, då dessa inkomster utgjorde mindre än 10 % av kanalinkomsterna. Avverkningarna kunde emellertid successivt ökas och utgjorde åren 1920–1940 i genomsnitt 10 000 m³ sk (skogskubikmeter) per år, vilket som en jämförelse är mindre än hälften av den nuvarande årstillväxten. Från omkring år 1950 har inkomsterna från skogen emellertid varit av ungefär samma storlek som kanalinkomsterna.

Aktieägare i kanalbolaget

Av kanalbolagets 29 272 aktier innehas 28 832 eller 98,5 % av det tidigare nämnda Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag. Av återstoden är 363 aktier fördelade på ett flertal personer, medan ägarna till restcrande 77 aktier inte hörts av på mycket lång tid. Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag bildades vid konstituerande bolagsstämma den 21 maj 1961 varvid aktiekapitalet fastställdes till 2 830 000 kr. fördelat på 28 300 aktier.

I stiftarberättelsen nämndes som skäl för bildande av intressentbolaget tillkomsten av förordningen (1960:658) med provisoriska bestämmelser om beskattningen av aktiebolag och ekonomisk förenings inkomst i vissa fall. Förordningen brukar benämnas Annell-lagen.

Den omstrukturering, som skedde genom utbytet, innebar en anpassning till Annell-lagen och har möjliggjort en genom åren ökad utdelning till aktieägarna i intressentbolaget.

Fastigheterna

Göta kanalbolag äger utöver den mark, som omger kanalen, donerade och av vinstmedel inköpta fastigheter om sammanlagt 4 624 ha. Till stor del – 3 827 ha – är det fråga om skogsfastigheter. Fastigheterna är huvudsakligen belägna i Västergötland.

De donerade fastigheterna omfattar sammanlagt 3 344 ha, varav 2 752 ha är produktiv skogsmark. Dessa fastigheter är taxerade till 6 523 000 kr. Till de donerade fastigheterna räknas också Kanaljorden 1:1, som med undantag för ett par uthyrda byggnader, inte är taxerad. Denna fastighet omfattar 1 139 ha, varav omkring 509 i Västergötland och omkring 630 i Östergötland. Till Kanaljorden 1:1 hör 36 moderna vaktarbostäder, 25 omoderna bostäder, två tjänstebostäder, tre nu uthyrda bostäder, "Lotsbostaden" i Motala, Norsholms och Sjötorps varv samt magasin, verkstäder och förråd.

De av vinstmedel inköpta fastigheterna är taxerade till 3 686 000 kr. Dessa fastigheter utgörs av – förutom viss tomtmark – skogs- och jordbruksfastigheter om sammanlagt 1 259 ha, varav 1 075 ha är produktiv skogsmark.

De inköpta skogsfastigheterna är främst två större skogsområden väster om sjön Uden. Den skog som ligger vid sjön utgör sålunda 88 % av den inköpta skogsarealen. I övrigt är dessa skogsfastigheter fördelade på mindre

fastigheter. Enligt en av kanalbolaget gjord värdering är det uppskattade virkesförrådet på de inköpta fastigheterna omkring 154 000 m³ sk (skogskubikmeter), motsvarande 144 m³ sk/ha. Medelboniteten är enligt värderingen 6,7 m³ sk per ha och år. Trädslagsfördelningen är 57 % tall, 35 % gran och 8 % löv.

Av det sammanlagda taxeringsvärdet om 3 686 000 kr. är skogsfastigheterna åsatta ett värde om 2 412 000 kr. De inköpta tomtområdena ligger till övervägande delen i Motala. Tomtmarken där har ett taxeringsvärde av 716 000 kr. Återstoden utgörs av tomtområden och mindre jordbruk i Östergötlands och Skaraborgs län med ett sammanlagt taxeringsvärde om 558 000 kr.

Utgångspunkter i förhandlingarna

Intressentbolaget har vid förhandlingarna förklarat att kanalbolaget inte anser sig kunna fortsätta kanaldriften. Det tidigare nämnda erbjudandet att till staten utan vederlag överlämna den egendom, som tagits upp i skrivelsen den 5 september 1975 står kvar med den inskränkningen att det kontanta beloppet, som härrörde från en större skogsavverkning, numera förbrukats i kanalbolagets rörelse.

I ett tidigt skede av förhandlingarna har intressentbolaget förklarat att en skälig ersättning för aktierna i kanalbolaget är en förutsättning för att överenskommelse om överlåtelse av dessa skulle kunna träffas. Inför förhandlingarna har intressentbolaget i en promemoria, daterad februari 1977, uppskattat värdet av de av vinstmedel inköpta fastigheterna samt fonderade medel från sålda inköpta fastigheter till sammantaget 11 191 350 kr., varav skogsfastigheterna värderats till 7 100 000 kr.

För att kunna bedöma värdet av de med vinstmedel inköpta fastigheterna har utredaren låtit granska och värdera de skogstillgångar, som finns på dessa fastigheter. Vidare har utredningsmannen med hänsyn främst till vad som framkommit i trafikuskottets betänkande TU 1976/77:22 sökt bedöma de åtgärder aktieägarna i Göta kanalbolag vidtagit i samband med att intressentbolaget bildades. Utredningsmannen har vid förhandlingarna haft tillgång till utredningar, som sjöfartsverket gjort beträffande underhållet av kanalen.

Värdering av vinstandelsskogarna

Vinstandelsskogarna har värdeberäknats med hjälp av lantbruksstyrelsens datasystem för skogsvärdering. Beräkningarna har utförts på de större sammanhängande skogsområdena vid sjön Unden, vilka som nämnts utgör 88 % av den nu aktuella arealen. De återstående 12 % av arealen som utgörs av spridda mindre skogsområden har med stöd av fastighetstaxeringsuppgifter m. m. antagits vara värda 30 % mindre per hektar. Det sammanlagda

värdet på skogsmarken är beräknat till 8 700 000 kr. Detta motsvarar ett medelpris om cirka 60 kr. per m³ sk eller 8 000 kr. per ha skogsmark. Efter reduktion av värderingskalkylens resultat med 15 % har det sammanlagda värdet beräknats till 8,7 milj. kr.

Underhållet av kanalen

Det råder delade meningar om hur kanalbolaget skött underhållet av kanalen. Frågan har också varit av centralt intresse i förhandlingarna. Å ena sidan har i skilda sammanhang gjorts gällande att kanalbolaget eftersatt eller t. o. m. vanskött underhållet. Kanalbolaget å sin sida har pekat på att kanalänläggningarna, som har en normal avskrivningstid på 40 år, är omkring 150 år gamla och sålunda även med normalt underhåll kräver en upprustning. Man har vidare hänvisat till den oklarhet som rått beträffande framför allt västgötalinjens framtid. Bolaget har hävdat att det fullgjort sin underhålls- plikt även om med hänsyn till den ovissa framtiden endast "det nödvändigaste" under senare år åtgärdats på västgötalinjen. Bolaget har framhållit att under den senaste tioårsperioden reparations-, underhålls- och förbättrings- arbeten utförts för över 10 milj. kr. eller mer än som under samma tid influtit i kanalavgifter.

Utredaren har under förhandlingarna haft kontakt med sjöfartsverket i underhållsfrågan. Sjöfartsverket har ansett att underhållet i vissa hänseenden inte varit fullgott.

Utredarens överväganden

Kanalbolaget har vid förhandlingarna förklarat sig berett att utan ersättning till staten överlämna kanalänläggningen och de s. k. donationsskogarna. I sammanhanget har bolaget framhållit att aktieägarna under årens lopp inte tagit ut skäligen utdelning på sitt kapital utan i stället av inestående vinstmedel köpt skogar och värdepapper. Avkastningen av denna egendom har gått in i kanalbolagets rörelse.

Privilegiebrev och kanalbolagets bolagsordning förutsätter att aktieägarna i bolaget redan under byggnadstiden skall ha rätt till utdelning om fem procent. Detta tyder på att utgångspunkten var att aktieägarna även fortsättningsvis skulle vara berättigade till minst samma utdelning om vinstresultatet medgav det.

Enligt utredaren har själva kanaldriften fram till andra världskriget i genomsnitt gått med vinst. Underhållet av kanalen under denna tid har inte heller gett anledning till anmärkning. Driften har därför, vilket också de inestående vinstmedlen tyder på, gett tillräckligt överskott för att motivera en skäligen utdelning.

Utdelningspolitiken har under tiden fram till och med år 1961 präglats av

stor försiktighet. Utdelningen har som nämnts fram till detta år i medeltal inte uppgått till mer än omkring 1,6 procent.

Efter sistnämnda år har kanalbolaget inte haft någon utdelning. Kanaldriften har då gått med förlust, vilken huvudsakligen täckts genom avkastning från donations- och vinstandelsskogarna samt i något fall försäljning av vissa områden.

De innestående vinstmedel, som under åren fram till år 1961 använts för att förvärva såväl fastigheter som värdepapper, har såvitt utredaren kan bedöma tillsammans med utdelade medel inte överstigit ett belopp som om det till sin helhet delats ut skulle ha legat inom ramen för en skälig utdelning till aktieägarna.

Överförandet år 1961 av värdepapper, som inköpts för balanserade vinstmedel, till intressentbolaget föranleddes av förslagen ändring av skattelagstiftningen och stod inte i strid mot vad lagstiftaren förutsåg. Någon erinran mot denna överföring kan enligt utredaren inte göras.

Då bolaget varit berett att utan ersättning till staten återställa kanalansättningen med tillhörande donationsskogar innebär förvärvet av aktierna i kanalbolaget i realiteten att staten därutöver förvärvar de för vinstmedel i kanalbolaget förvärvade fastigheterna. Dagens värde av dessa fastigheter har av säljaren uppskattats till sammanlagt 11 191 350 kr. Enligt den utredning som utredaren låtit göra är denna värdering inte för hög.

Vad angår frågan om underhållet av kanalen främst under de senaste 20 åren råder olika uppfattningar. Det har inte heller varit möjligt att få en helt klarläggande utredning på denna punkt. Så mycket torde emellertid vara klarlagt att bolaget fullgjort sina skyldigheter i detta hänseende på sådant sätt att driften av kanalen kunnat upprätthållas. Vissa brister torde emellertid föreligga i vad avser muddringen av vissa sträckor inom kanalen samt vissa arbeten på strandskoningen.

Efter långvariga förhandlingar har parterna slutligen enats om att staten förvärvar aktierna i kanalbolaget för en köpeskilling av 5,7 milj. kr.

4 Promemoria rörande huvudmannskapet för driften av Göta kanal, m. m.

Resultatutveckling och prognoser

Kanalbolaget har under en följd av år gått med förluster. För år 1976 uppgick bolagets underskott till nästan 800 000 kr. Preliminära uppgifter för år 1977 visar på en förlust om ca 350 000 kr. Av bolagets verksamhetsgrenar lämnade kanalrörelsen ett underskott av drygt 3 milj. kr. år 1976 och preliminärt ca 2,9 milj. kr. år 1977. Resultaten är enligt utredaren betecknande för utvecklingen under de senaste åren, under vilka avkastningen från främst bolagets skogsfastigheter och viss försäljning av fastigheter fått motverka kanalrörelsens underskott.

I kanalrörelsen har trafikintäkterna under femårsperioden 1973–1977 ökat med omkring 10 % per år. Intäkternas fördelning mellan lasttrafiken och fritidsbåttrafiken har under perioden genomgått en kraftig förändring. Fritidsbåttrafiken svarade år 1977 för 91 % av de totala intäkterna mot 64 % år 1973.

Antalet båtar på kanalen har under det senaste decenniet ökat med i genomsnitt 11 % per år. Följden härav har blivit att trafiken under högsäsongmånaden juli närmar sig den övre gränsen för kanalens kapacitet. Drygt 50 % av trafikintäkterna faller på juli månad. Från kanalbolagets sida har ansträngningar gjorts för att bredda säsongen och öka trafiken under andra månader. Något påtagligt resultat av dessa insatser har hittills inte kunnat noteras.

Den kraftiga ökningen av antalet fritidsbåtar hittills under 1970-talet bedöms av utredaren inte komma att bestå. I prognosen för den närmaste tioårsperioden antas att antalet fritidsbåtar på kanalen ökar med ca 3 % per år fram till år 1982. Taxorna beräknas höjas med 20 % under år 1978. Under de därpå följande åren inom prognosperioden förutsätts taxorna höjas med omkring 6 % per år.

Driftkostnaderna för kanalen utgörs till övervägande delen av personalkostnader. Kanalbolaget har – förutom en verkställande direktör och administrativ personal – f. n. två kanalingenjörer, två förmän, en teknisk rådgivare och elva fast anställda reparatörer. Under den period kanalen är öppen är omkring 40 sluss- och brovaktare säsonganställda. Flertalet av dessa bor i kanalbolagets slussvaktarbostäder och har varit säsonganställda i företaget under en följd av år. Driftkostnaderna beräknas av utredaren öka med i genomsnitt 8 % per år under prognosperioden, som avser åren 1978 till 1987.

Genom den beslutade upprustningen av kanalen förutsätter utredaren att kostnaderna för underhållet av kanalen kommer att reduceras kraftigt. De senaste åren har den genomsnittliga underhållskostnaden uppgått till ca 1,3 milj. kr. per år. För år 1978 och de tre följande åren beräknas underhållet kosta 600 000 kr. per år. Härefter beräknas årskostnaden för underhållet successivt öka.

Sammantaget leder beräkningarna över de framtida intäkterna och kostnaderna i kanalrörelsen fram till ett underskott om ca 1,8 milj. kr. för år 1978. Underskottet beräknas successivt öka till 3,5 milj. kr. år 1987.

I fråga om skogsrörelsen gör utredaren följande bedömningar för den kommande tioårsperioden. Göta kanalbolag äger f. n. omkring 3 800 ha produktiv skogsmark. Tre större brukningsenheter norr och väster om sjön Unden i Skaraborgs län svarar för ca 88 % av den totala arealen. Den återstående skogsarealen utgörs av ett tiotal fastigheter i Skaraborgs län med en sammanlagd areal av drygt 500 ha.

Skogstillväxten på de "mindre" fastigheterna beräknar utredaren till ca 2 500 m³ sk per år. Med ett rotnetto av 80 kr/m³ sk skulle fastigheterna ge ett överskott på ca 200 000 kr. per år. Tillsammans med arrendeinkomster om ca

20 000 kr. per år uppgår årsavkastningen till ca 220 000 kr. Fastigheternas marknadsvärde bedöms vara ca 4 milj. kr. Årsavkastningen understiger därmed normal bankränta. Skogsfastigheterna i fråga utgör inte några rationella brukningsenheter. Enligt utredarens uppfattning bör därför dessa "mindre" skogsfastigheter säljas.

F. n. saknas en aktuell skogsbruksplan för det samlade skogsinnehavet. Den senast gjorda planen upprättades år 1965 med utgångspunkt från förutsättningar som i dag inte gäller. Genom stickprovsundersökning på de s. k. vinstmedelsskogarna under hösten 1977 samt framräkning från 1965 års plan har utredaren uppskattat virkesförrådet och tillväxten på det samlade skogsinnehavet. Virkesförrådet per ha anges till ca 130 m³ sk, vilket ungefär motsvarar medeltalet för Skaraborgs län. I fråga om tillväxten torde denna enligt utredaren ligga under 1965 års beräknade värde om 5,1 m³ sk per ha och år. Detta beror bl. a. på förändringar i skogens åldersklassfördelning. F. n. finns ett överskott av yngre och äldre skog och ett underskott av skog i åldersgruppen 20 till 60 år.

Under de senaste fem åren har den genomsnittliga årsavverkningen varit ca 24 750 m³ sk. Flera faktorer talar enligt utredarens mening för att det inte är möjligt att behålla de senaste årens avverkningstakt. En fortsatt hög takt i avverkningarna skulle bl. a. försvåra möjligheten att uppnå en jämn framtida avkastning. Avverkningen beräknas därför under de närmaste åren ligga mellan 2 000–3 000 m³ sk under årstillväxten. Avverkningen kan emellertid successivt öka under 10-årsperioden och förutsätts vid prognosperiodens slut motsvara den årliga tillväxten.

Skogsförvaltningens kostnader består till övervägande del av personalkostnader för en skogvaktare och tolv skogsarbetare. I prognosen för skogsrörelsen räknar utredaren med en årlig kostnadsökning om 8 %. Sammantaget beräknas skogsrörelsen lämna ett överskott för år 1978 med ca 1,2 milj. kr. Överskottet i denna verksamhetsgren beräknas öka successivt under perioden för att år 1987 uppgå till ca 1,5 milj. kr.

Förutom skogs- och jordbruksfastigheter har kanalbolaget ett omfattande innehav av tomtmark, skogs- och slussvaktarboställen m. m. Vissa tomtområden samt merparten av de byggnader, som inte används av bolaget utarrenderas. Under senare år har attraktiva och centralt belägna bostadsfastigheter rustats upp och moderniserats. De närmaste åren torde man därför enbart behöva räkna med normala underhållskostnader på fastighetsinnehavet.

En översyn av hyressättningen har påbörjats. I prognosen beräknas hyresintäkterna öka med ca 10 % per år under de tre första åren. Därefter räknar utredaren med att hyrorna skall stiga i långsammare takt. Fastighetsrörelsen beräknas ge ett överskott år 1978 om ca 350 000 kr. I slutet

av prognosperioden förväntas överskottet uppgå till ca 500 000 kr.

Avslutningsvis redovisar utredaren sina bedömningar över det totala resultatet i bolaget. Efter avskrivningar och skatter beräknar han för år 1978 ett underskott om ca 545 000 kr. i den totala rörelsen. Underskottet förutses under de därpå två närmast följande åren ligga på ungefär samma nivå. Därefter beräknas underskottet öka för att år 1987 uppgå till nästan 1,8 milj. kr.

Resultatförbättrande åtgärder

Den redovisade resultatprognosen visar enligt utredaren på nödvändigheten att snara åtgärder vidtas för att om möjligt undanröja eller i vart fall minska underskotten. Utan sådana åtgärder kommer kanalverksamheten inom en snar framtid att ställas inför akuta likviditetsproblem. Enligt utredaren bör i detta syfte kanalbolagets hela verksamhet ses över.

I fråga om kanlrörelsen redovisar utredaren bl. a. följande åtgärder i resultatförbättrande syfte.

- Höjning och differentiering av taxorna
- Marknadsföringsinsatser
- Minskning av väntetiderna vid slussar
- Automatisering av slussar och broar
- Komplettering av nuvarande verksamhet med sidoaktiviteter
- Beredskapsmedel till underhållsarbeten

I fråga om skogsförvaltningen anser utredaren att de tre större rationella brukningsenheterna vid sjön Unden bör bibehållas för att avkastningen av dessa även fortsättningsvis skall bidra till underskottstäckning. Däremot bör enligt utredaren övriga fastigheter som inte behövs i den direkta kanlrörelsen säljas. En försäljning av dessa fastigheter, vars marknadsvärde uppskattas till ca 5,5 milj. kr., är nödvändig för att motverka likviditetsproblemen och bidra till att täcka förluster under den kommande perioden. Enligt utredaren bör i detta sammanhang övervägas om bolaget kan befrias från eventuell realisationsvinstbeskattning vid försäljningen.

Förhandlingar med landsting och primärkommuner

I enlighet med direktiven har utredaren förhandlat i huvudmannaskapsfrågan med närmast berörda landsting, i första hand landstingen i Östergötlands och Skaraborgs län, men också med landstingen i Jönköpings och Örebro län. Det var också med dessa fyra landsting f. d. landshövdingen Jarl Hjalmarson förhandlade i sitt utredningsarbete om upprustning av Göta kanal. Utredaren har också fört diskussioner med företrädare för samtliga de primärkommuner, som ligger i direkt anslutning till kanalen, nämligen Mariestads, Töreboda och Karlsborgs kommun i Skaraborgs län samt Motala,

Linköpings, Norrköpings och Söderköpings kommuner i Östergötlands län.

Den allmänna bakgrunden till dessa förhandlingar och diskussioner har varit den stora betydelse, även ekonomiskt, som fortsatt kanaldrift har för den bygd som omger kanalen. Utredaren har därför funnit det rimligt att landstingen och primärkommunerna på något sätt stöder den fortsatta kanaldriften och att i vart fall landstingen erhåller visst direkt inflytande över verksamheten.

I förhandlingarna med landstingen har utredaren knutit an till Hjalmarsons förhandlingsarbete och framfört att ett eventuellt stöd från landstingens sida lämpligen borde utgå i form av något ekonomiskt bidrag till kanalens drift utan att landstingen för den skull i något avseende tar på sig något ansvar för den framtida driften. Bidraget skulle i första hand vara ett uttryck för landstingens intresse för kanalen.

Representanter för landstingen i Östergötlands, Jönköpings och Örebro län har också förklarat sig villiga att verka för ett årligt bidrag till kanalens drift om tillhopa 300 000 kr. för de fyra landstingen. Bidraget skulle enligt uppgjorda riktlinjer fördelas så, att de två i sammanhanget stora landstingen Östergötlands och Skaraborgs län svarar för 112 500 kr. vardera, medan Jönköpings län bidrar med 45 000 kr. och Örebro län med 30 000 kr. Från landstinget i Skaraborgs län har emellertid senare meddelats att landstinget inte är berett att över huvud taget lämna ekonomiskt bidrag till kanalens drift.

I likhet med Hjalmarson anser utredaren att primärkommunalt stöd bör komma till stånd i andra former än genom direkta driftbidrag. Utredaren har i avsnittet om resultatförbättrande åtgärder sammanfattningsvis angett att målsättningen för den fortsatta verksamheten måste vara att under så stor del av året som möjligt göra kanalen med omgivningar än mer attraktiv för så många som möjligt. Genom att förbättra hamn- och serviceanläggningar och ta initiativet till och möjligen genomdriva vissa sidoaktiviteter bidrar primärkommunerna till att förverkliga målsättningen och stöder därmed indirekt själva kanalverksamheten.

Som ett konkret resultat av förhandlingarna kommer med all sannolikhet kommunerna inom både Skaraborgs och Östergötlands län var för sig att ta upp ett interkommunalt samarbete i syfte att i första hand vidta kortsiktiga och mindre kostnadskrävande åtgärder men också för att långsiktigt planera de kommunala åtgärderna i anslutning till kanalen.

En förutsättning för bidragsformen är enligt utredaren att samtliga fyra och under alla omständigheter de två stora landstingen i sammanhanget är beredda att medverka. Genom landstingets i Skaraborgs län inställning får emellertid hela konstruktionen med landstingsbidrag åtminstone f. n. överges. Hade samtliga berörda landsting varit beredda att bidra till kanalverksamheten, hade en från många synpunkter i sig angelägen samverkan stat-landsting-primärkommuner kunnat nås i detta viktiga skede för kanalen.

Utredaren förutsätter emellertid att primärkommunerna genomför det angivna samarbetet.

Utredarens överväganden och förslag

Vad först angår den framtida verksamheten är det, som tidigare nämnts, helt uppenbart att avkastningen från bolagets fastigheter – trots den beslutade satsningen på upprustningen av kanalen – under inga omständigheter kommer att täcka förlusterna i kanalrörelsen.

Den föreslagna försäljningen av vissa mindre fastigheter kan, riktigt genomförd, avsevärt motverka förlusterna under den närmaste tioårsperioden. Kortsiktiga resultatförbättrande åtgärder kan också verka i positiv riktning. Men även om det diskuterade landstingsbidraget skulle ha kommit att betalas ut är det ytterst tveksamt om förlusten ens under hela tioårsperioden kan komma att täckas. Sannolikt kommer redan under denna period ytterligare insatser att krävas för att täcka förlusterna.

Mot bakgrund av vad som angivits i trafikutskottets betänkande TU 1976/77:22 och riksdagens beslut i ärendet utgår utredaren från att staten i någon form kommer att svara för dessa insatser.

Genom det avtal, som redovisas i promemorian den 30 november 1977, har aktierna i Göta kanalbolag förts över på staten. Utredaren utgår från att ansvaret för kanaldriften skall åvila bolaget. Skälen att bibehålla verksamhetsformen även sedan alla det nuvarande bolagets tillgångar överförts till staten är flera. Den nuvarande verksamhetsformen har fungerat väl. Kanalbolaget har som institution stort historiskt värde och har funnit fast förankring hos allmänheten. I den nuvarande verksamhetsformen finns också förutsättningar att ta till vara de många skilda intressen, som är knutna till kanalen.

Kanalbolaget bör enligt utredaren underställas kommunikationsdepartementet, som bör anförtros förvaltningen av aktierna i bolaget. Utredaren har övervägt andra alternativ, såsom att låta något av de centrala verken eller något statligt bolag förvalta aktierna, men funnit att de skiftande intressena i kanaldriften skulle bäst tas till vara genom den föreslagna ordningen.

Det nya ägarförhållandet och den förordade formen för huvudmannaskapet förutsätter i första hand en genomgripande förändring av ledningen för bolaget. Enligt utredaren bör i den nya styrelsen ingå representanter för sjöfartsverket, turism, skogsstyrelsen, de anställda samt en representant för näringslivet. Även verkställande direktören i kanalbolaget bör ingå i styrelsen. Under förutsättning att landstingen bidrar med medel till kanalens drift bör även de regionala intressenterna vara representerade i styrelsen.

5 Föredraganden

Frågan om Göta kanals framtid behandlades senast i prop. 1976/77:66 om upprustning av Göta kanal, m. m. I propositionen föreslogs bl. a. att Göta kanal skulle rustas upp för en beräknad kostnad av 45 milj. kr. i 1977 års prisläge. Upprustningen motiverades framför allt av de värden kanalen har från turist- och miljösynpunkt. Arbetena med upprustningen har nu satts i gång.

I propositionen togs även frågan upp om huvudmannaskapet för driften av Göta kanal. Härvid erinrades om att Göta kanalbolag i skrivelse den 5 september 1975 har förklarat sig vilja frånträda ansvaret för kanalens fortsatta drift och till staten överlämna kanalaneläggningen med tillhörande tjänstebostäder samt viss del av övriga tillgångar m. m.

I propositionen påpekades att staten i samband med att Göta kanal byggdes i början av 1800-talet donerade stora skogsområden till företaget för att man med hjälp av skogsinkomster skulle kunna driva och underhålla kanalen. Vidare erinrades om att år 1961 överläts börsnoterade aktier m. m. som förvärvats av Göta kanalbolag till ett för ändamålet bildat investmentbolag – Göta Kanalbolags Intressenter AB – som i dag äger praktiskt taget alla aktier i kanalbolaget samt att vinstmedel genom årens lopp använts för inköp av ytterligare skogsområden. I propositionen konstaterades – med hänvisning till att bolaget erbjudit sig att överlämna kanalaneläggningen m. m. till staten – att kanalbolaget i sitt erbjudande inte inkluderade de skogar som köpts med vinstmedel och vars avkastning är avgörande för den nuvarande ekonomin i företaget.

Genom beslut den 3 mars 1977 bemyndigade regeringen mig att tillkalla en särskild utredare för att – i samråd med bl. a. berörda landsting – överväga frågan om huvudmannaskap för driften av Göta kanal och att i anslutning härtill förhandla med berörda intressenter. Genom beslut den 27 maj 1977 förordnades landshövding Gunnar von Sydow till särskild utredare.

Med anledning av prop. 1976/77:66 och därav föranledda motioner framhöll trafikutskottet i sitt betänkande (TU 1976/77:22) bl. a. att utskottet för sin del fann den i propositionen föreslagna ordningen för överväganden rörande frågan om huvudmannaskapet för driften av Göta kanal lämplig. Ett helt statligt övertagande av kanalen eller i vart fall det ekonomiska ansvaret för densamma borde därvid vara en riktpunkt. De aviserade förhandlingarna med berörda intressenter borde syfta till ett övertagande av kanalbolaget i dess helhet inkl. de förut nämnda skogsområdena, som ju dock förvärvats med överskottsmedel från kanalrörelsen.

Vid prövningen av härmed sammanhängande frågor syntes enligt utskottet särskilt böra beaktas konsekvenserna – för kanalrörelsens ekonomi och bolagets förmåga till fullgörande av underhållsplikten – av det överförande av vinstmedel m. m. till det särskilda investmentbolag som skedde år 1961. Härvid avsågs främst det ackumulerade och kostnadskrävande underhållsbehov som – såvitt utskottet kunde bedöma – blivit en följd härav.

Utskottet förutsatte därför att spörsmålen härom ingående och omsorgsfullt prövades i syfte att uppnå en för det allmänna ur såväl ekonomiska synpunkter som eljest godtagbar uppgörelse i frågan. Riksdagen gav som sin mening regeringen till känna vad utskottet anfört (rskr. 1976/77:275).

Den särskilde utredaren har i promemoria den 30 november 1977 som ett första led i utredningsarbetet redovisat resultatet av de förhandlingar som förts med Göta Kanalbolags Intressenter AB om överlåtelse av aktierna i Göta kanalbolag. I en andra promemoria den 21 februari 1978 har han redovisat den återstående delen av sitt uppdrag, som avser överväganden om det framtida huvudmannskapet för driften av Göta kanal samt förhandlingar i frågan med i första hand berörda landsting.

Göta kanal drivs och förvaltas enligt kungligt privilegiebrev av Göta kanalbolag. Bolaget bildades innan det fanns svensk aktiebolagsrättslig lagstiftning och betecknas som ett blandat offentligt- och privaträttsligt rättssubjekt. I brevet föreskrevs att bolaget skulle ta ut avgift av trafikanterna enligt en särskild taxa som skulle fastställas av Kungl. Maj:t. Taxan fastställs numera av sjöfartsverket.

De tillgångar som tillfördes bolaget enligt privilegiet var förutom den mark som krävdes för kanalanläggningen också den mark som behövdes för boställen för kanalbolagets personal och för hamnar och lastkajplatser. Härutöver tillfördes bolaget vissa skogsparkar och kalkbrott, vilka bolaget fick utnyttja och vårda för kanalens framtida underhåll. Enligt bolagsordningen får inte denna egendom avhändas av bolaget utan vederbörligt tillstånd. Sådant tillstånd meddelas av regeringen.

Kanalbolagets tillgångar utgörs f. n. utöver själva kanalanläggningen med slussar, hamnar m. m. också av byggnader, huvudsakligen slussvaktarbostäder. I det bokförda värdet ingår vidare den mark som omger kanalen samt de övriga donerade fastigheterna och av kanalbolaget under åren med vinstmedel inköpta fastigheter. Förutom viss tomtmark utgörs dessa senare av skogs- och jordbruksfastigheter.

De donerade och med vinstmedel inköpta fastigheterna har en sammanlagd areal om 4 624 ha. I denna yta ingår inte den mark som omger kanalen. Av den sammanlagda arealen utgör 3 827 ha skogsfastigheter, huvudsakligen belägna i Västergötland. De donerade fastigheterna omfattar sammanlagt 3 344 ha, varav 2 752 ha är produktiv skogsmark. Dessa fastigheter är taxerade till drygt 6,5 milj. kr. Till de donerade fastigheterna räknas också den mark som omger kanalen, Kanaljorden 1:1, som, med undantag för ett par uthyrda byggnader, inte är taxerad.

De med vinstmedel inköpta fastigheterna är taxerade till 3 686 000 kr. Dessa fastigheter utgörs av – förutom viss tomtmark – skogs- och jordbruksfastigheter om sammanlagt 1 259 ha, varav 1 075 ha är produktiv skogsmark. De inköpta skogsfastigheterna består huvudsakligen av två större skogsområden väster om sjön Unden. De övriga inköpta skogsfastigheterna, ca 12 % av den inköpta skogsarealen, utgörs av mindre enheter.

Med undantag för de allra första åren och ett par enstaka krisår har kanaldriften gett överskott ända fram till andra världskriget. Därefter har kanaldriften på grund av bl. a. konkurrensen med andra kommunikationsmedel, som lett till att godstrafiken praktiskt taget helt har upphört, gått med förlust. Skogsinkomsterna har inte förmått balansera underskottet i kanalrörelsen. De underskott som därför uppkommit i bolaget har täckts bl. a. genom försäljning av – såväl donerade som inköpta – fastigheter.

De tidigare uppkomna överskotten har medgett viss utdelning till aktieägarna. För ackumulerade vinstmedel har köpts fastigheter och värdepapper. Kanalbolagets förvärv av värdepapper började redan under slutet av 1800-talet. Mindre delar av överskottet placerades då i obligationer. Från år 1945 har dessa successivt sålts och placerats om i aktier fram till år 1961, då aktier till ett värde av drygt 4 milj. kr. överläts på Göta Kanalbolags Intressenter AB.

Av kanalbolagets 29 272 aktier innehas 28 832 eller 98,5 % av Göta Kanalbolags Intressenter AB. Av återstoden är 363 aktier fördelade på ett flertal personer, medan ägarna till restarande 77 aktier inte hörts av på mycket lång tid. Intressentbolaget bildades vid konstituerande bolagsstämma den 21 maj 1961 varvid aktiekapitalet fastställdes till 2 830 000 kr. fördelat på 28 300 aktier. I stiftarberättelsen anges som skäl för bildande av intressentbolaget tillkomsten av förordningen (1960:658) med provisoriska bestämmelser om beskattning av aktiebolag och ekonomisk förenings inkomst i vissa fall, den s. k. Annell-lagen.

Utgångspunkten för utredarens förhandlingar med de nuvarande ägarna av Göta kanalbolag har – förutom de direktiv som utfärdats – varit de uttalanden riksdagen gjorde i samband med att prop. 1976/77:66 jämte därav föranledda motioner behandlades.

Intressentbolaget har vid förhandlingarna förklarat att kanalbolaget inte anser sig kunna fortsätta kanaldriften. Någon sådan skyldighet kan heller inte föreskrivas. Vidare har bolaget förklarat att erbjudandet kvarstår att till staten utan vederlag överlämna den egendom, som tagits upp i skrivelse den 5 september 1975 med den inskränkningen att det kontanta beloppet, som härrörde från en större skogsavverkning, numera förbrukats i kanalbolagets rörelse.

I förhandlingarna har intressentbolaget angett att en skälig ersättning för aktierna i Göta kanalbolag är en förutsättning för att överenskommelse om överlåtelse av aktierna skall kunna träffas. Intressentbolaget har uppskattat värdet av med vinstmedel inköpta fastigheter samt fonderade medel för sådana sådana fastigheter till sammanlagt drygt 11 milj. kr. Skogsfastigheterna värderas till 7,1 milj. kr. och övriga fastigheter till 3,9 milj. kr.

I syfte att bedöma värdet av de med vinstmedel inköpta fastigheterna har utredaren låtit granska och värdera de skogstillgångar, som finns på dessa fastigheter. Värdet har uppskattats till 8,7 milj. kr. Beträffande de övriga

fastigheterna har inte utredaren gjort någon annan värdering än den bolaget gjort.

Utredaren har i sin första promemoria särskilt uppehållit sig vid två centrala frågor, nämligen frågan om underhållet av kanalen samt frågan om överförandet av värdepapper till intressentbolaget. Vad angår frågan om underhållet av kanalen konstaterar han efter kontakter med sjöfartsverket att det inte varit möjligt att få en helt klagörande utredning på denna punkt. Så mycket torde emellertid vara klarlagt att bolaget fullgjort sina skyldigheter i detta hänseende på sådana sätt att driften av kanalen kunnat upprätthållas. Vissa brister anses emellertid föreligga i vad avser muddringen av vissa sträckor samt vissa arbeten på strandskoningen.

I fråga om överföringen till intressentbolaget år 1961 av värdepapper, som köpts in för balanserade vinstmedel, kan ingen erinran göras enligt utredaren. Överföringen föranledes av en ändring av skattelagstiftningen och stod inte i strid med vad lagstiftaren förutsåg.

Med utgångspunkt från de förutsättningar som har gällt för förhandlingarna har parterna enats om att staten förvärvar aktierna i kanalbolaget för en köpeskillning av 5 700 000 kr. Avtalet har slutits med förbehåll för regeringens godkännande.

Jag anser det angeläget att slå vakt om de värden Göta kanal har som kulturminnesmärke och turistled. Dessa värden kan – som utvecklingen har blivit – knappast tryggas på annat sätt än genom att staten tar över kanalen.

Med köpet följer samtliga tillgångar i kanalbolaget, såväl de donerade som de med vinstmedel inköpta markområdena. Med hänsyn till att bolaget som tidigare nämnts förklarat sig berett att utan ersättning överlämna till staten de donerade fastigheterna skall köpeskillningen i första hand ställas i relation till värdet på de med vinstmedel inköpta fastigheterna.

Värdet av dessa fastigheter har av säljaren uppskattats till drygt 11 milj. kr. Enligt den utredning som utredaren låtit göra är denna värdering inte för hög.

Mot den redovisade bakgrunden anser jag att den preliminärt avtalade köpeskillningen kan accepteras.

För ändamålet bör ett investeringsanslag av 5,7 milj. kr. anvisas på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1977/78 under fonden för statens aktier.

Utöver de 28 832 aktierna som ingår i förvärvet har Göta kanalbolag gett ut 440 aktier, varav 27 är ogiltiga. Enligt avtalet förbinder sig säljaren att mot skäligt vederlag förvärva de utelöpande aktierna och överlämna dem till staten.

I anslutning till behandlingen av prop. 1976/77:66 tog trafikutskottet i sitt betänkande även upp frågan om staten skulle medverka till att finna andra användningsområden för olönsamma fraktfartyg på Göta kanal och därigenom hålla vederbörande skeppare skadeslösa. Jag vill med anledning

härav nämna att regeringen i dag – på framställning av generaltullstyrelsen – ger medel för upphandling av två sådana fartyg. Därmed ökas kustbevakningens resurser i fråga om upptagning av olja som kommit lös i sjö.

Jag övergår nu till att redovisa mina ställningstaganden till den framtida driften av kanalen, driftsformerna samt de regionala och lokala intressenternas medverkan i driften.

Av de resultatprognoser för kanalbolaget som utarbetats av utredaren framgår att kanaldriften årligen kommer att ge ett underskott. För år 1978 beräknas detta till nästan 1,8 milj. kr. Större delen av detta underskott beräknas dock täckas genom de överskott som skogs- och fastighetsförvaltningen lämnar. Nettoresultatet för den totala verksamheten i bolaget de första fem åren visar emellertid på underskott mellan 550 000 och 750 000 kr. per år.

Vid upprättandet av resultatprognosen har bl. a. förutsatts vissa avgiftsjusteringar samt att underhållskostnaderna kommer att minska som följd av den omfattande upprustning av kanalen, som nu påbörjats. I enlighet med vad jag anförde i prop. 1976/77:66 skall arbetena ske som statliga beredskapsarbeten med förtur då sysselsättningsläget kräver det. I resultatprognosen har förutsatts en relativt snabb upprustning av kanalen. Även med denna förutsättning krävs dock ytterligare intäktsförbättrande åtgärder.

Utredaren har förhandlat med berörda landsting i huvudmannaskapsfrågan. Han har även tagit upp diskussioner med berörda kommuner. Förhandlingarna och diskussionerna har förts mot bakgrund av den stora betydelse som fortsatt kanaldrift har för den bygd som omger kanalen. Utredaren har funnit det rimligt att landstingen på något sätt stöder den fortsatta kanaldriften. Enligt utredaren borde ett stöd från landstingens sida lämpligen utgå i form av ett bidrag till kanalens drift på ca 300 000 kr. per år utan att landstingen tar på sig något ansvar för den framtida driften. Bidraget skulle i första hand vara ett uttryck för landstingens intresse för kanalen.

En förutsättning för konstruktionen är att samtliga fyra landsting och under alla omständigheter de två stora landstingen i sammanhanget – dvs. landstingen i Östergötlands och Skaraborgs län – är beredda att medverka. Företrädare för landstingen i Östergötlands, Jönköpings och Örebro län har för utredaren förklarat sig villiga att verka för ett årligt bidrag till kanalens drift under förutsättning att samtliga landsting bidrar. Ett ekonomiskt stöd från landstingen skulle mot bakgrund av den resultatprognos för vilken jag tidigare har redogjort medföra att det ekonomiska handlingsutrymmet för kanalbolaget inte blir så begränsat som annars blir fallet. Jag förutsätter att frågan om bidrag från landstingen kan tas upp till diskussion längre fram.

De diskussioner som utredaren haft med berörda kommuner har lett fram till att kommunerna inom resp. Skaraborgs och Östergötlands län avser att ta upp ett samarbete i frågor som rör kanalen. Samarbetet skall främst avse frågor som rör olika sidoaktiviteter kring kanalen. Jag finner den skisserade formen för den kommunala medverkan i kanalfrågan lämplig. Jag vill betona

värdet av samverkan mellan stat, landsting och kommuner när det gäller Göta kanal.

I enlighet med vad riksdagen uttalat har utredaren föreslagit att staten övertar kanalen och tar det primära ekonomiska ansvaret för driften av kanalen. Utredaren har utgått från att ansvaret för kanaldriften även i fortsättningen skall åvila kanalbolaget. I likhet med utredaren finner jag flera skäl tala för en sådan form för driften av kanalen. Den nuvarande verksamhetsformen har fungerat väl. Göta kanalbolag har som institution stort historiskt värde och en fast förankring hos allmänheten. Med bolagsformen ges också goda förutsättningar att ta tillvara de skilda intressen som är knutna till kanalen. Bolaget beräknas även i fortsättningen ha sitt säte i Motala.

När det gäller den organisatoriska inplaceringen av bolaget kan finnas olika alternativ. Sjöfartsverket har ansvaret för bl. a. Södertälje kanal, statens vattenfallsverk ansvarar för Trollhätte kanal, statens naturvårdsverk har vissa intressen i fritidsbåtstrafik och administrerar vissa mindre kanaler och domänverket slutligen har skogsområden gränsande till kanalbolagets, driver genom dotterbolag Hjälmare kanal och har intressen inom fritidssektorn.

Även andra alternativ som huvudmän för Göta kanalbolag skulle kunna ställas upp. Jag anser dock att Göta kanalbolag t. v. bör placeras som ett fristående bolag direkt under kommunikationsdepartementet. Erfarenheterna av kanalverksamheten i den form som jag förordar i denna proposition får utvisa om något annat alternativ för den organisatoriska inplaceringen bör väljas senare. Det bör ankomma på regeringen att besluta i denna fråga.

Den gällande bolagsordningen för Göta Kanalbolag fastställdes av Kungl. Maj:t år 1883. Det nya ägarförhållandet samt de ändrade förutsättningarna i övrigt för kanaldriften förutsätter att bolagsordningen förändras. Bl. a. bör kanaldriftens ändrade inriktning inverka på bolagsstyrelsens sammansättning. I styrelsen för bolaget bör mot bakgrund härav finnas företrädare bl. a. för de regionala samt för de turistiska och kulturhistoriska intressena. F. n. utser fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret en ledamot i bolagets styrelse. De motiv som en gång fanns för denna ordning finns enligt min mening inte längre. Jag anser därför att regeringen fortsättningsvis bör utse alla ledamöter i bolagets styrelse. Det ankommer på regeringen att fastställa en ny bolagsordning för Göta Kanalbolag.

Avslutningsvis vill jag något beröra den fortsatta verksamheten i kanalbolaget. Kanalrörelsen har som nämnts under en lång följd av år gått med stora underskott. Kanalbolaget har i sin verksamhet varit beroende av de överskott som skogsrörelsen lämnat för att täcka underskotten i kanaldriften. Utredaren har förutsatt att kanal- och skogsrörelsen även fortsättningsvis bör drivas tillsammans i kanalbolaget.

För egen del kan jag konstatera att bolaget för sin fortsatta existens är beroende av inkomster från andra verksamheter för att täcka underskotten i kanaldriften. Det kapital som f. n. är bundet i bolagets skogsinnehav ger

årligen en avkastning som är av stor betydelse för att begränsa kanalbolagets totala underskott. I vilken utsträckning detta kapital kan behöva frigöras genom försäljning bör avgöras med hänsyn dels till kanalbolagets behov av extra ordinära intäkter, dels till den alternativa avkastningen och dels till samhällets behov av mark för skogsbrukets strukturrationalisering. Det är viktigt att personalpolitiska hänsyn tas vid eventuell försäljning av mark, som är av betydelse för de anställdas sysselsättning. I fortsättningen bör bolaget underställa regeringen för prövning frågor rörande försäljning av även de med vinstmedel inköpta fastigheterna.

I likhet med utredaren förordar jag att under alla förhållanden vissa mindre fastigheter som inte ligger i anslutning till bolagets större markinnehav säljs, dels för att skapa bättre ekonomi i bolaget, dels för att förbättra arronderingsförhållandena i området. Takten i försäljningarna bör avgöras med hänsyn till i första hand ekonomin i kanalbolaget.

Bolaget bör drivas på affärsmässiga grunder med beaktande av de värden kanalen har som turistled och kulturminnesmärke. Syftet bör härvid vara att så långt möjligt få kostnaderna i kanaldriften täckta med intäkter av kanalavgifter m. m. Det kapital som är bundet i bolagets skogsinnehav bör i framtiden ge ett väsentligt bidrag till kanaldriften. Enligt min mening kan de turistiska och kulturhistoriska värdena i kanalen bäst värnas om kanalbolaget har en god ekonomi.

I olika sammanhang har framförts önskemål om minskning av avgifterna för såväl den kvarvarande lasttrafiken som för passagerartrafiken. Avgifterna för lasttrafiken har varit i stort sett oförändrade i nära tjugo år. Även för den reguljära passagerartrafiken har avgifthöjningarna varit relativt begränsade. Om fråga uppkommer att sätta ned dessa avgifter utöver vad som är kommersiellt motiverat bör sjöfartsverket – som även i fortsättningen beräknas fastställa kanaltaxorna – underställa frågan regeringen för prövning.

För att bolaget skall få en god ekonomi förutsätts att det sker en samordning av insatser mellan kanalbolaget å ena sidan och landsting och kommuner å den andra sidan. En sådan samordning är av stor betydelse för alla parter. Den nya bolagsledningen bör därför ha fortlöpande kontakter med de regionala intressenterna.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

- att bemyndiga regeringen att godkänna den mellan staten och Göta Kanalbolags Intressenter Aktiebolag träffade överenskomsten om förvärv av aktier i Göta Kanalbolag
- att till *Förvärv av aktier i Göta kanalbolag* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1977/78 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 5 700 000 kr.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.